

בשטר בינינו, כי במספר שנים אלו מגיע ערך הפירות לערך ההלוואה —

ואולם מלבד חוב זה הוה לי עוד זוזי אחרוני גא-א גביה [חייב היה לי חוב נוסף] שיש לי שטר חוב עליו.

ואכלתה שני משכנתא, [סיימתי לאכול את מספר השנים שנקבע בינינו]; אך לא החזרתי את הקרקע ליתומים, ומתוך כך יצא עלי קול שאני אוכל קרקע של יתומים.

ואולם אני המשכתי לאכול בגלל שטר החוב הנוסף שיש לי על היתומים; ומה שלא באתי לבית הדין לתבוע את החוב, ויגבוני בית הדין, הוא משום דאמינא בלבי:

אי מהדרנא ארעא ליתמי, ואמינא לבית דין דאית לי זוזי אחרוני גבי אבוכון, [אם אחזיר את הקרקע ליתומים, ואתבעם בבית הדין על פי השטר שבידי על החוב האחר], הרי אמור רבנן: "הבא לפרע מנכסי יתומים, לא יפרע אלא בשבועה" שעדיין לא פרעני אביהם חוב זה, ונמצא שהיה בית הדין מחייבני להשבע קודם שיגבו את ההלוואה מן היתומים; ואני איני רוצה להישבע ואפילו באמת —

ואם כן חשבתי בלבי: אכבשיה לשטר משכנתא בידי, ואוכלה שיעור זוזי [אסתיר את שטר המשכנתא בה כתוב שאין אני בעל השדה, ואמשיך לאכול מעבר לזמן שנקבע עד שיכוסה אף החוב השני], ואין לתבוע

ניהלך, מחמת דהו שייפי וסומקי", החזרתי לך את כספך משום שלא היו מעות היוצאים בהוצאה, ומשום שנישופה צורתם, או שהאדים נחשתן יותר מדאי, הרי הוא נאמן בטענה זו, ומשום דאכתי איתיה לשעבודא דשטרא [עדיין השעבוד שבשטר קיים]!

כלומר, כשטוען הערב שהיתה הלוואה חדשה, אין השטר מסייעו בטענתו, שהשטר כבר נפרע, ובא הוא בעל פה לתבוע מלוה, שאינו נאמן [ואפילו במיגון]; ברם, אם טוען הערב שעדיין לא נפרע השטר, אם משום שלא שילם לו כלל, אם משום שניסה הלוה להונתו בתשלום מעות שאינם מעות, הרי הוא נאמן, כי כל שטוען הוא "עדיין לא נפרעתי" — השטר מסייעו.

מעשה ברבא (7) בר שרשום, דנפק עליה קלא דקא אביל ארעא דיתמי יצא עליו קול שאוכל הוא שלא כדין קרקע של יתומים], כי כך היה נראה לפי הענין!

אמר ליה אביי: "אימא לי איזי, גופא דעובדא היכי הוה, [אמור לי איפוא, כיצד היה המעשה שהיה הרקע לשמועה זו]"?

אמר ליה רבא בר שרשום לאביי, כך היה מעשה:

"ארעא במשכונתא הוה נקיטנא מאבוהון דיתמי, אביהם של היתומים היה חייב לי מעות, ונתן לי קרקע במשכנתא, דהיינו, שאוכל את פירותיה מספר שנים כפי שנקבע

חספא בעלמא הוא".

7. כך כתוב בגמרות שלנו, אך כמה ראשונים כתבו "רבה בר שרשום".

היות ויש לו מיגון נאמן הוא לטוען שכאילו שטר זה אינו פרוע, או דילמא מכל מקום מודה הוא שפרעו, וקיימא לן שטר שלוה בו ופרעו אינו חוזר ולוה בו שכבר נמחל שעבודו, והאי שטרא

— מהימנא אפילו בלי שבועה. (1)
אמר ליה אביי לרבא בר שרשום: אין זה מיגו טוב, שהרי "לקוחה היא בידוי" לא מצוית אמרת [אינך יכול לטעון], דהא איכא עלה קלא דארעא דיתמי היא [שהרי יצא הקול ששל יתומים היא הקרקע]! (2)

ממני להישבע למפרע, משום דלגבי למפרע נאמן אני בלי שבועה דמיגו דאי בעינא אמינא [אילו היתי רוצה לטעון]: "לקוחה היא בידוי" והוה מהימנא שהרי כבר אכלתיה שני חזקה, כי אמינא נמי "דאית לי זוזי גבייכו" [אף בטענת "ממון יש לי אצלכם"]

ארעא שיעור זוזי להפרע בלא שבועה במיגו, דלא אמרינן מיגו זה ליטול בלא שבועה אף על פי שהוא משיב אבידה, כיון שחייב לישבע וליטול אם אין שם מיגו ... ולפיכך היה רוצה רבא בר שרשום להמתין עד לאחר אכילת הפירות, דכיון שכבר נטל, היה פטור משבועה כיון שהוא משיב אבידה". [וראה עוד בענין "מיגו לאפטורי משבועה" ב"קהלות יעקב" סימן כד].

ג. ועוד, אי הוה מהדר ליה רבא בר שרשום לארעא כל זמן שלא אכל פירות, והיה טוען דאית ליה זוזי גבי יתמי, אין כאן מיגו כלל, שלא מצינו תורת מיגו אלא במי שבא לזכות בממון מתוך שהיה יכול לזכות באותו ממון עצמו בטענה אחרת, וכיון שהיה מודה רבא בר שרשום שהקרקע הזה של יתומין, כבר הוה מוחזק ועומד בחזקתם, וכשהיה תובע אותם מעות, אין להאמינו בתביעת הממון מתוך שהיה יכול לטעון על הקרקע ולומר שהיא לקוחה בידו, וראה עוד שם וברמב"ן.

2. ביאר הרשב"ם, שאין כוונת הגמרא לומר, שאילו היה טוען כן לא היה נאמן מפני הקול הסותר את דבריו; אלא שכל עיקר טענתו ש"לקוחה היא בידוי" אף שידוע הדבר שהיה זה הקרקע של אבי היתומים, הלוא אינה אלא משום שאכלה שני חזקה, ועל כך אמר לו רבא שמחמת הקול אין חזקתו חזקה, כי היות ויודע הוא שהקול יצא עליו שהקרקע במשכנתא היא בידו

1. כתב רבינו יונה "גם לאחר שיאכל הפירות צריך לפטור עצמו במיגו דאי בעי אמר "לקוחה היא בידוי", ואלמלא מיגו היה נשבע גם לאחר אכילת הפירות, ואף על פי שהיה השטר בידו; ושמע מינה לענין הא דאמרו "הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה", אם נטל שלא בשבועה, נמי מחייבין אותו לישבע, ומשתינן ליה עד שישבע, ולפיכך הוצרך לומר "מיגו דאי בעינא למימר לקוחה היא בידוי, מהימנא לפטור עצמו מן השבועה".

הקשו הראשונים: כיון שלפי סברתו של רבא בר שרשום נאמן הוא במיגו, אם כן היה לו לבוא לבית הדין — קודם שאכל כשיעור חובו — כששטר המשכנתא מוסתר מעיניהם, ולתבוע את החוב על פי השטר שבידו, ואם יאמרו לו בית דין להשבע, יאמר להם שיש לפוטרו מן השבועה במיגו שהיה אומר "לקוחה היא בידוי"?

ותירץ רבינו יונה בשלשה אופנים:

א. "לא קשיא, דודאי כל זמן שלא אכל פירות כשיעור מעותיו, לא היה נאמן במיגו להוציא ממון, דמיגו להוציא לא אמרינן, והאי נמי, אף על פי שיש שטר בידו, כיון שאין דינו ליטול מן היתומין בלא שבועה, אם באת לומר שיטול שלא בשבועה — במיגו, הוה ליה מיגו לאפוקי ממונא".

ב. "ברם נראה לי, שאין ללמוד מכאן דלא אמרינן מיגו לאפוקי ממונא, דהא אפשר לומר: לכך לא היה נאמן רבא בא שרשום מקמי דאכל

ואוקמה רב חסדא בידיה, [והעמיד רב חסדא את הדקל ברשותו של רב אידי].

אמר ליה רב אידי בר אבין לרב חסדא: היות והודה זה שאני הוא הקרוב יותר, אם כן שלא בדין היה זה אוכל את פירות הדקל עד עכשיו, ותובע אני "ליהדר לי פירי דאכל מהחוא יומא עד השתא, [יחזיר לי את דמי הפירות שאכל מיום שהתחיל לאוכלו ועד היום]"!

אמר רב חסדא: וכי זה — רב אידי — הוא שאומרים עליו "אדם גדול הוא"?! והרי אמאן קא סמיך מר, אהאי, הא קאמר דאנא מקרבנא טפי —

הרי אין לך ראייה כלל שאתה הוא הקרוב יותר, אלא שעל הודאתו של זה אתה סומך; והודאה זו עכשיו היתה, ואילו עד עכשיו היה טוען שהוא הקרוב יותר, ובדין היה אוכל את הפירות שהרי "כל דאלימ גבר",

אלא זיל אהדרה ניהליהו, וכי גדלי יתמי אשתעי דינא בהדיהו, [לך והחזר את הקרקע ליתומים, וכשיגדלו היתומים⁽³⁾ תתבע אותם לדין], ואז תישבע שלא פרע אביהם את החוב, ותגבה מהם את חובך.

מעשה בקריביה דרב אידי בר אבין, דשכיב ושבק דיקלא, רב אידי בר אבין אמר: "אנא קריבנא טפי", ואתא ההוא גברא ואמר: "אנא קריבנא טפי", [קרובו של רב אידי בר אבין מת והניח דקל לקרוביו, ונתעמתו רב אידי בר אבין וקרוב אחר, מי הוא הקרוב יותר למת שיזכה הוא בירושת הדקל], ולא היו ראיות לא לזה ולא לזה.

והיה אותו אדם אלים מרב אידי בר אבין, ואכל את פירות הדקל, שכך הוא הדין בספק כעין זה "כל דאלימ גבר", עד שלסוף אודי ליה ההוא גברא לרב אידי, דאכן איהו — רב אידי — קריב טפי, [לבסוף הודה אותו אדם, שאכן רב אידי הוא הקרוב יותר],

בפריעת חוב אביהם כי קטנים אינם בני חיוב מצוה, איך עלתה על דעתו של רבא בר שרשום לעכב את הקרקע בפריעת חוב אביהם שאינם חייבים בו; וראה בתוספות שהקשו: למה לא הזכיר לכתחילה רבא בר שרשום שלא בא לבית דין להגבותו, כי לא היו מגבים לו שקטנים הם, ותירצו התוספות, שעל כך לא היה מקפיד, ועיקר טעמו היה משום השבועה; ואולם כל זה אינו שייך אלא אם הטעם שאין נזקקין לנכסי יתומים אינו משום שלא בני מיעבד מצוה נינהו, אך לפי מה שכתב הרשב"ם בטעם דין זה, מה הועיל לרבא בר שרשום מה שלא יבוא לבית דין, וראה בהגהות פורת יוסף; [ואף לדברי תוספות צ"ב, כיון שעדיין לא הספיק רבא בר שרשום לאכול כנגד שיעור מעותיו, אם כן למה

ולא לקוחה היא, אין לך מחאה גדולה מזו, והיה לו ליהזר בשטרו מעבר לשלשת השנים, ולכן אין חזקתו מועילה לו.

והתוספות פירשו "לא היית יכול להעזי פניך ולומר כן, כיון דנפק קלא, ואין כאן מיגו, וכענין זה יש בפרק שני דקדושין..."

3. פירש הרשב"ם: "וכי גדלי יתמי שיהיו בני מיעבד מצוה, דהיינו מבן שלש עשרה שנה ואילך, דהוי חייב במצוות, אישתעי דינא בהדיהו על שטר חוב שיש לך על אביהם, תישבע ותיטול כדין "הבא ליפרע מנכסי יתומים", דכל זמן שהם קטנים אין יורדין לנכסיהם לגבות מהן".

והקשו אחרונים: כיון שאין הם חייבים

ואין לך עליו ולא כלום. (4)

ואולם אבני ורבא לא סבירא להו להא דרב חסדא,

על אכילת הפירות למפרע, וישיבם לרב אידי.

הגמרא דנה בדין שנים שנחלקו על שדה:

זה אומר של אבותי וירשתי את הקרקע מהם, וזה אומר של אבותי היא וירשתי

ב-לג ומשום דכיון דאודי אותו קרוב שרב אידי קרוב יותר – אודי, ומועילה הודאה זו גם

לא היה מוחל לו אלא מפני שהוא יותר קרוב; ואמנם כתבו התוספות, שלשון "לסוף אודי" דחוק הוא לפירושו זה, וכן דחוקה היא סברת אב"י ורבא.

ג. ולכן כתבו התוספות ש"גירסת ר"ח נראה לר"י עיקר, דלא גריס "לסוף אודי ליה", אלא גרס "לסוף אייתי [רב אידי] סהדי דאיהו קריביה" ו[גם] לא גרס "קרוב טפ"י, שלא היו מעידים שרב אידי קרובו היה טפ"י מההוא גברא, אלא היו מעידים שרב אידי קרובו היה, וההוא גברא לא היו מכירים אם הוא היה קרובו או לא, ולא היה לו שום עדי קורבה", וביאור טעמו של רב חסדא כתבו התוספות "לכך אוקמה רב חסדא בדיה דרב אידי, [משום] דהוי רב אידי ודאי [יורש], וההוא גברא ספק [ואין ספק מוציא מידי ודאי], והיה רב אידי תובע גם הפירות כיון שהודה שאכל, ורב חסדא פטר ליה במיגו דאי בעי אמר לא אכלי, כי אמר נמי אכלי ודידי אכלי, מהימן [שהרי אין זה נגד עדים, שהם הרי לא העידו שרב אידי קרוב יותר]".

ד. והנה בתוספות משמע, שלפי דברי העדים יתכן באמת שהשני הוא יורשו, ולא רב אידי, דאפשר – דרך משל – שרב אידי הוא בן אח, ואילו קרוב זה הוא בן הבן, והוא יורשו לבדו ללא רב אידי; ונתקשו האחרונים: למה זה חשוב "אין ספק מוציא מידי ודאי", כיון שלפי דברי אותו קרוב הוא היורש ולא רב אידי, ונמצא ספיקו של אותו קרוב הוא גם ספיקו של רב אידי, [ואין שייך "אין ספק מוציא מידי ודאי" אלא במקום שהאחד יורש בודאי כגון

הוצרך לבטל את המיגו, כיון שכלאו הכי אינו יכול לגבות עכשיו על ידי בית דין ואפילו אם יש לו מיגו ליפטר משבועה?!]

4. א. נתבאר על פי הרשב"ם, שכתב "אמאן קסמכת: לזכות באילן; אהאי: אהודאת פיו שמודה עכשיו שאתה קרוב יותר, והא איהו דאמר עד השתא "אנא קריבנא טפ"י" ואכל פירות בדין "כל דאלים גבר", וזה שמודה עכשיו, הרי הוא כנותן לך עכשיו את האילן מדעתו, אף על פי שלא זכית בו מן הדין"; ודברי הרשב"ם צריכים ביאור, שהרי סוף סוף כיון שהודה עכשיו שרב אידי הוא הקרוב יותר, ודאי שלמפרע לא היתה אכילתו מן הדין; וראה היטב דברי המהרש"א בעמוד ב; [ויש מן האחרונים שלמדו מדברי הרשב"ם שהודאת בעל דין אינה בגדר נאמנות, אלא בגדר התחייבות, אלא שאפילו הכי דברי הרשב"ם צריכים ביאור, כי ההתחייבות היא לפי מה שהיתה מחייבת אותו ההודאה, והרי לפי הודאתו חייב הוא להחזיר את הפירות].

ב. והתוספות כתבו שאין גורסים בגמרא "לסוף אודי ליה דאיהו קריב טפ"י", אלא "לסוף אודי ליה" ופירושו "לא היה רוצה לחלוק עם רב אידי ונתן לו הדקל בחינם, ולא בשביל שהיה קרוב יותר, ומשום הכי קאמר רב חסדא "הא איהו דאמר אנא קריבנא טפ"י", שמרצונו נתן לך ולא בשביל שאתה קרוב יותר"; ולפי פירושו זה טעמם של אב"י ורבא שחלקו על רב חסדא ואמרו "כיון דאודי אודי" הוא משום "דמסתמא